

บทที่ 3

บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระราชพิธี

ความนำ

ตามหลักคตินิยมของการเป็นพระมหากษัตริย์ ที่ประเทศไทยยึดถือมาตลอด คือ พระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองประเทศชาติและประชาชนให้ปลอดภัยและมีชีวิตที่สงบสุข นอกจากนี้แนวคิดนี้ยังเป็นการปกครองตามแนวทางที่กำหนดไว้ในหลักธรรมที่พระมหากษัตริย์ที่ตีพิมพ์จะยึดถือด้วย การที่พระมหากษัตริย์ทรงปกครองตามแนวคิดดังกล่าว อย่างเสมอต้นเสมอปลาย จะทำให้เกิดความปลอดภัย และความสงบสุขขึ้นแก่ประเทศชาติและประชาชน (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2531)

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีภาระหน้าที่อย่างใหญ่หลวง ทั้งต่อประเทศชาติ และต่อประชาชน บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อราชภูมินั้น ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 และในบทนี้จะศึกษาบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านอื่นๆ โดยอาศัยพระราชพิธีเป็นฐานข้อมูล ซึ่งจากการศึกษาพระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 ทำให้สามารถแยกแยะบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านต่างๆ ออกได้เป็น 3 ด้าน คือ

1. บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านการป้องกันประเทศ
2. บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านศาสนา
3. บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านการพัฒนาประเทศ

บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านการป้องกันประเทศ

ภาระหน้าที่ในการให้การปกป้องคุ้มครอง และนำมาซึ่งความสงบสุขแก่ประชาชน เป็นภาระหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ตามแนวคิดที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่สุโขทัย และเนื่องจากบุคคลกับประเทศชาติมีความสัมพันธ์กัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมื่อมีสิ่งใดมากระทบบุคคล ย่อมส่งผลถึงประเทศชาติ ในขณะเดียวกัน สิ่งใดที่มากระทบประเทศชาติย่อมส่งผลกระทบต่อบุคคลด้วย และ เมื่อประเทศชาติมีความมั่นคง ก็จะทำให้ประชาชนในชาติมีความสุขและปลอดภัย ดังนั้น การป้องกันประเทศจึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้น ที่จะทำให้ประเทศชาติ และประชาชนมีความปลอดภัยและสงบสุข (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2531)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระมหากษัตริย์จึงมีภาระหน้าที่ในด้านการป้องกันประเทศหรือการรักษาความมั่นคงของชาติ อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขและการมีชีวิตอยู่อย่างร่มเย็นเป็นปรกติสุขของประชาชนนั่นเอง

การป้องกันประเทศหรือการรักษาความมั่นคงของชาติ เป็นบทบาทหน้าที่อันสำคัญยิ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์ และมีพระราชพิธีอยู่มากที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ดังกล่าวทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ จะพิจารณาบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านการป้องกันประเทศ ใน 2 ประเด็นหลัก คือ

1. การป้องกันประเทศจากศัตรูภายนอก
2. การรักษาความสงบภายในประเทศ

1. การป้องกันประเทศจากศัตรูภายนอก

การป้องกันประเทศเป็นหน้าที่โดยตรงของทหาร ประเทศชาติจำเป็นต้องมีกองทัพที่เข้มแข็ง เพื่อที่จะต่อสู้กับศัตรูที่มาจากภายนอกประเทศ และนอกจากนั้นยังมีข้าราชการฝ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันประเทศอีกด้วย เช่น ตำรวจ ข้าราชการฝ่ายปกครอง เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงความสำคัญของผู้ที่ทำหน้าที่ป้องกันประเทศเป็นอย่างยิ่ง จึงได้เสด็จฯ ออกเยี่ยมทหาร ตำรวจ และราษฎรอาสาสมัครที่ปฏิบัติราชการอยู่ตามแนวชายแดน พร้อมกับพระราชทานสิ่งของจำเป็นในการดำรงชีพ อุปกรณ์การแพทย์ และเวชภัณฑ์ ที่จำเป็นให้แก่บรรดาทหารหาญเหล่านั้นด้วย

การต่อสู้กับศัตรูภายนอกประเทศนั้นเปรียบเหมือนการป้องกันประเทศในเชิงตั้งรับ เพราะเป็นการเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้เมื่อใดก็ตามที่มีข้าศึกเข้ามา แต่การป้องกันประเทศในเชิงรับอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ จึงต้องมีการป้องกันประเทศในเชิงรุกด้วย นั่นคือ การสร้างสัมพันธไมตรีกับต่างชาติ ดังนั้นบทบาทหน้าที่ทางการทูตของสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงมีความสำคัญเช่นเดียวกับบทบาทหน้าที่ทางการทหาร

ทหารเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาความมั่นคงของชาติ และนอกจากทหารแล้วยังมีข้าราชการฝ่ายอื่น ๆ อีกดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งจากการศึกษาพระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 พบว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญในการเป็นกำลังใจให้ข้าราชการ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวในพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น คำกราบบังคมทูล ถวายพระพรชัยมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ของ พลเอก

เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมายุครบ 50 พรรษา ได้กล่าวถึง การที่พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปเป็นกำลังใจ ให้แก่ข้าราชการที่ปฏิบัติราชการอยู่ตามชายแดนว่า "นอกจากนั้น ใต้ฝ่าละออง ธূলพระบาท ยังเสด็จไปเป็นกำลังใจแก่ทหารตำรวจ และสมาชิกกองอาสารักษาดินแดน ที่ปฏิบัติหน้าที่ตามชายแดน แม้จะตระหนักว่าเป็นแดนอันตราย ก็มีได้ ทรงย่อท้อ" (เพลินพิศ กัรรานู, 2521)

คำกราบบังคมทูลของ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ. 2512) ก็ได้กล่าวถึง การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเสี่ยงภัยอันตราย ไปเยี่ยมข้าราชการตามชายแดนเช่นเดียวกันว่า

ยามใดภัยพิบัติบังเกิดแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงช่วยแก้ไข ผ่อนผันบรรเทาคลาย บรรดาข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือน และ ผู้ทำหน้าที่ป้องกันประเทศในเขตอู่กันดาร ก็ได้รับพลังทางใจอย่างสูงสุด เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า เสด็จพระราชดำเนินเสี่ยงภัยอันตรายไปทรงเยี่ยมเยียน
(กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2527)

และในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา (5 ธ.ค. 2522) คำกราบบังคมทูลของ ผู้บัญชาการทหารบก (พลเอก เปรม ติณสูลานนท์) ในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตน และสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ประจำปี 2522 ได้กล่าวว่าการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ เยี่ยมเยียนทหารตามชายแดน ทำให้เกิดขวัญกำลังใจแก่เหล่าทหารอย่างมาก

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงเป็นดวงประทีปแห่งชีวิตจิตใจของทหารไทยทั้งมวล ซึ่งพร้อมแล้วที่จักยอมสละชีวิตถวายเป็นราชพลี การปรากฏพระองค์ต่อหน้าทหารทั้งปวง ไม่ว่าจะป็นในป่าเขาลำเนาไพร หรือในภูมิประเทศที่แสนยากลำบาก ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมิได้ทรงย่อท้อ ได้ทรงเสี่ยงต่ออันตรายนานาชนิด เสด็จไปปกเกล้าปกกระหม่อมคุ้มครองผองภัย ให้แก่ทหารที่กำลังปฏิบัติหน้าที่ป้องกันประเทศอยู่ในสยาม และตามชายแดนทั่วทุกกองทัพภาค โดยไม่ทรงเห็นแก่ความเหนื่อยยาก และสรรพอันตรายใด ๆ การเสด็จไปทรงเยี่ยมทหารในสนาม และตามชายแดน ของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแต่ละครั้ง ได้ยังความปลาบปลื้มปิติโสมนัส เป็นลิวรีสวัสดิ์พัฒนามงคล ทั้งเป็นการเพิ่มพูนผลทางขวัญและกำลังใจ ให้แก่บรรดาเหล่าทหารหาญอย่างใหญ่หลวง (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2527)

นอกเหนือไปจากคำกล่าวต่าง ๆ ที่ยกมาข้างต้นแล้ว การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ นับเป็นการให้กำลังใจข้าราชการด้วยเช่นกัน เนื่องจากการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้น ถือเป็นการพระราชทาน "บำเหน็จ" แก่ข้าราชการที่ทำคุณงามความดีแก่แผ่นดิน

ในสมัยโบราณการพระราชทานบำเหน็จ มีลักษณะเป็นการพระราชทานเครื่องยศ ซึ่งเครื่องยศนี้ ได้มีวิวัฒนาการเปลี่ยนรูปแบบไปให้เหมาะสมกับยุคสมัย การพระราชทานเครื่องยศเป็นเสมือนการปูนบำเหน็จในราชการแผ่นดิน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการพระราชทานเกียรติ และยกย่องคุณงามความดี อันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจทั้งแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล เพราะ เป็นการได้รับการรับรองเกียรติคุณจากสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเกียรติที่เหนือกว่าเกียรติอื่นใด

การได้รับพระราชทานเครื่องยศจึงถือเป็นเกียรติสูงสุด เพราะนอกจากจะแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ได้รับพระราชทานเป็นผู้กระทำคุณงามความดีต่อแผ่นดินแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า บุคคลนั้นได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยอย่างสูง และนอกจากนั้น เครื่องยศยังเป็นเสมือน "เกียรติบัติ" รับรองคุณงามความดีที่มีต่อแผ่นดินอีกด้วย ดังจะเห็นได้จาก การที่ผู้ได้รับพระราชทานเครื่องยศมักจะนำเครื่องยศไปใช้ในงานสำคัญ ๆ ซึ่งเสมือนเป็นการประกาศเกียรติคุณ และแสดงให้เห็นถึงอำนาจวาสนา และฐานันดรศักดิ์ของผู้ได้รับพระราชทานอีกด้วย (ดวงดาว ยังสามารถ, 2537)

ในสมัยปัจจุบัน การได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ก็เป็นเสมือนการได้รับเกียรติที่น่าภาคภูมิใจทั้งแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ดังนั้นการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จึงเป็นการให้กำลังใจแก่ข้าราชการ ในการทำคุณงามความดีแก่ประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี" ซึ่งพระมหากษัตริย์จะพระราชทานเฉพาะข้าราชการที่ทำคุณงามความดีเท่านั้น ประชาชนทั่วไปไม่มีสิทธิ์ได้รับ และผู้ที่ได้รับพระราชทานจะต้องทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาด้วย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี เป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับฝ่ายทหาร ที่จะพระราชทานให้แก่ผู้ซึ่งได้ทำความชอบในราชการทหารเป็นพิเศษ กระทำการรบเข้มแข็งยอมเอาชีวิตเข้าแลกเพื่อกระทำการให้สำเร็จตามหน้าที่ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2536) ดังนั้น ผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีจึงเป็นผู้ได้รับเกียรติอย่างสูง และน่าภาคภูมิใจยิ่ง นอกจากนี้ยังได้รับกำลังใจในการประกอบคุณงามความดีแก่ประเทศชาติอีกด้วย

นอกเหนือไปจากเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีแล้ว ยังมี การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าอีกด้วย ซึ่งจะพระราชทาน ในพระราชพิธีฉัตรมงคล

พระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นพระราชพิธีที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็น วันคล้ายวันที่พระมหากษัตริย์เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติราชาภิเษก ซึ่งนับเป็น วันมหามงคล และให้มีการเฉลิมฉลองพระมหาเศวตฉัตร สิริราชกกุธภัณฑ์ พระ แสงสำคัญประจำรัชกาล ในวันนั้นด้วย และในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ หัวรัชกาลที่ 5 มีการสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า และพระราช ทานในพระราชพิธีฉัตรมงคล พระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อ ๆ มา ก็ได้ถือเป็นราช ประเพณี พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ในท่ามกลางมหา สมาคม พร้อมด้วยเครื่องประกอบเกียรติยศตราจุลจอมเกล้า

เครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้านี้ เริ่มมีตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นว่าตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา จนถึงรัชกาลที่ 4 บ้านเมืองสงบ ไม่มีการรบราฆ่าฟันแย่งชิงราชสมบัติเลย นั้นเป็นเพราะพระบรมวงศานุวงศ์ , ขุนนาง , ข้าราชการ ต่างมีใจรำลึก ถึงพระเดชพระคุณของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ดังนั้นเพื่อเป็นการตอบสนอง คุณงามความดีนี้ จึงสมควรที่จะได้มีเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชนิดหนึ่ง เพื่อพระ ราชทานแก่บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ , ขุนนาง , ข้าราชการ และให้พระ ราชทานสืบตระกูลได้ เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงบรรดาท่านผู้ที่ได้รักษาแผ่นดินมา แต่กาลก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเครื่องราชอิสริยาภรณ์ จุลจอมเกล้า สำหรับเป็นบำเหน็จความชอบในราชการแผ่นดิน (สำนักนายก รัฐมนตรี, 2534)

ดังนั้นการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า จึงเป็น การพระราชทานบำเหน็จความชอบให้แก่ผู้ปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน และต่อบรมราชวงศ์อย่างแท้จริง และได้พระราชทานสิทธิพิเศษแก่ผู้ได้รับ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์นี้อีกด้วย คือ ให้มีการสืบตระกูล โดยบุตร ชายคนโตจะได้รับตราสืบตระกูลจากบิดา และผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราช อิสริยาภรณ์ จะต้องไปถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช เพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดี และตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะปฏิบัติราชการแผ่นดิน ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2536)

จากที่กล่าวมาข้างต้น พระราชพิธีจักรมงคลงจึงถือเป็นพิธีทางจิตวิทยา ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อโน้มน้าวจิตใจให้ผู้ปฏิบัติราชการซื่อสัตย์สุจริตต่อประเทศชาติ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า นอกจากสถาบันพระมหากษัตริย์จะมีบทบาท หน้าที่ในด้านการทหารแล้ว สถาบันพระมหากษัตริย์ยังมีบทบาทหน้าที่ทางการทูต อีกด้วย ซึ่งพระราชพิธี ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเสริมบทบาททางการทูตของสถาบัน พระมหากษัตริย์ ตัวอย่างเช่น ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา คณะทูต ต่างประเทศ และผู้แทนฝ่ายกงสุลเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ณ ศาลาดุสิตาลัย ในโอกาสนั้นพระราชทานเลี้ยงน้ำชาแก่คณะทูตและผู้แทนฝ่าย กงสุลด้วย

การเสด็จออกรับค่าถวายพระพรชัยมงคล จากคณะทูตต่างประเทศนั้น แต่ก่อนเสด็จออก ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นงานแต่งกายเต็มยศตาม ประเพณีที่เคยปฏิบัติมาหลายรัชกาล ต่อมาได้ทรงพระราชดำริว่า การเฝ้าฯ แบบนั้น เป็นพิธีการที่ขาดความสนิทสนมเป็นกันเอง หากเปลี่ยนเป็นการแต่งกาย สากลอย่างพบปะธรรมดา ๆ และพระราชทานเลี้ยงน้ำชาในโอกาสนั้นด้วย จะ ทำให้เกิดความสนิทสนมกับคณะทูตานุทูตต่างประเทศ อันจะเป็นผลดีแก่สัมพันธ ไมตรีระหว่างประเทศมากขึ้น จึงพระราชกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนประ เเพณีการปฏิบัติอันนี้เสียใหม่ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2520 เป็นต้นมา (สำนักนายก รัฐมนตรี, 2524)

ดังนั้น พระราชพิธีจึงมีส่วนทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ สามารถสร้างสัมพันธไมตรีกับต่างชาติได้มากยิ่งขึ้น

นอกจากบทบาททางการทหารแล้ว พระมหากษัตริย์ยังมีบทบาททางการทูตอีก ซึ่งปรากฏใน คำถวายพระพรชัยมงคลของ พลอากาศเอก หะริน หงสกุล ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พระราชพิธีเฉลิมพระชนมายุครบ 50 พรรษา ว่า

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงเป็นพระมหากษัตริยาธิราชที่ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ดำรงอยู่ในฐานะพระประมุขที่เลิศล้ำ ทรงยึดมั่นในพระบวรพุทธศาสนา ทั้งได้บรรพชาทรงผนวช นอกจากจะศึกษาทางปริยัติแล้ว ยังได้ทรงปฏิบัติธรรมะโดยเคร่งครัดมาจนบัดนี้ ส่วนการเจริญทางพระราชไมตรีกับนานาอารยชาติ พระปรีชาสามารถก็ได้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโลกโดยทั่วไป (เพลินพิศ ก่ำราญ, 2521)

2. การรักษาความสงบภายในประเทศ

การรักษาความสงบภายในประเทศ ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกับ การป้องกันประเทศจากศัตรูภายนอก ดังนั้น บทบาทหน้าที่ในด้านการรักษาความสงบภายใน จึงเป็นบทบาทหน้าที่ที่จำเป็นของสถาบันพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกัน

ความสงบภายในประเทศ เกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุด้วยกัน สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่ง คือการที่ราษฎรในประเทศไม่มีความขัดแย้งกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความขัดแย้งระหว่างราษฎรกับข้าราชการฝ่ายปกครอง ซึ่งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก็มีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างราษฎรกับฝ่ายปกครอง ซึ่งอาจจะลุกลามใหญ่โตได้ในอนาคต ตัวอย่างเช่น ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินของราษฎร ปัญหาแหล่งน้ำเพื่อการชลประทาน เป็นต้น (สัมพันธ์ ก้องสมุทร, 2526)

ความสามัคคีกันระหว่างข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ก็มีส่วนสำคัญในการรักษาความสงบภายในประเทศ เพราะความสามัคคีเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ขาดไม่ได้สำหรับการอยู่รอดของชาติ และความสามัคคีจะต้องเป็นความสามัคคีเพื่อประเทศชาติ เป็นความร่วมมือเอื้อเฟื้อต่อกัน เพื่อประโยชน์สุขของชาติบ้านเมืองโดยรวม ส่วนความสามัคคีเพื่อแสวงหาประโยชน์เฉพาะกลุ่มนั้น ไม่นับว่าเป็นความสามัคคี (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2531) ดังนั้นข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ จึงควรสามัคคีกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชาติ หากข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ชัดแย้งกัน การทำงานเพื่อประเทศชาติก็จะไม่สามารถประสบความสำเร็จลงได้

พระราชพิธีมีส่วนเสริมสร้างให้ข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ มีความสามัคคีกันมากยิ่งขึ้น อย่างน้อยในการจัดงานพระราชพิธีขึ้น ก็จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ทหาร ตำรวจ กระทรวง ทบวง กรม รวมทั้ง ข้าราชการฝ่ายการเมือง ต่างก็มีส่วนในการจัดงานพระราชพิธีทั้งสิ้น

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก็มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างให้เกิดความสามัคคีกันระหว่างข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากปาฐกถาพิเศษของ หม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์ ราชเลขาธิการ ว่า

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพื้นที่ต่าง ๆ นั้น เป็นจุดสำคัญที่ทำให้ ลักษณะการปฏิบัติงานแบบตัวใครตัวมันค่อย ๆ หดไป . . . หมายความว่า ระบบตัวใครตัวมันนี้ยังไม่หมดไปโดยสิ้นเชิง แต่แนวพระราชดำรินี้ ได้เป็นจุดกระตุ้นให้เกิดการประสานงานอย่างสำคัญครับ คือ ระบบการประสานงานระหว่างหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแต่เดิมไม่ค่อยได้มีระบบนี้เกิดขึ้นในบรรดาหน่วยราชการ โดยมากก็ต่างคนต่างทำ เพราะหน่วยงานต่าง ๆ ก็มีเป้าหมายอย่างเดียวกัน ในอันที่จะปฏิบัติราชการเพื่อสนองพระราชดำริให้ดีที่สุด" (หม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์, 2530)

นอกจากนั้น การจัดงานสโมสรสันนิบาตรราชอุทยานสโมสร ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษานั้น นอกจากจะมีส่วนในการสร้างสัมพันธไมตรีกับต่างชาติแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีกันระหว่างข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ด้วย เพราะข้าราชการระดับสูงของฝ่ายต่าง ๆ จะได้รับเชิญให้มาในงานนี้ด้วย ซึ่งการมาร่วมงานเดียวกันจะทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันมากยิ่งขึ้น และผู้ที่มาร่วมงานทุกคนต่างก็มีเป้าหมายเดียวกัน คือ เพื่อเฉลิมฉลองให้กับองค์พระมหากษัตริย์ จึงอาจกล่าวได้ว่า พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางในการสร้างความสามัคคีของคนในชาติ ดังจะเห็นได้จาก พระราชดำรัสในงานถวายพระกระยาหารค่ำ และงานสโมสรสันนิบาต ณ ทำเนียบรัฐบาล มีข้อความตอนหนึ่งว่า

ในโอกาสอันพิเศษที่ท่านทั้งปวงมาประชุมพร้อมกันนี้ จึงใคร่ขอให้ท่านสร้างเสริมความเป็นมิตรไมตรี และความเข้าใจอันดีระหว่างกันให้เพิ่มพูนแน่นแฟ้นยิ่ง ๆ ขึ้น พร้อมกับตั้งความปรารถนาร่วมกันในอันที่จะตั้งใจบำเพ็ญกรณียกิจของตน ๆ ให้ประสานสอดคล้อง และส่งเสริมกันโดยพร้อมพรั่ง (คณะอนุกรรมการฝ่ายติดตามและประเมินผล ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2531)

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังมีกระแสพระราชดำรัสเรื่องความสามัคคีกันระหว่างข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ในบางพระราชพิธีอีกด้วย เช่น พระราชดำรัสในการเสด็จออกมหาสมาคม ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พุทธศักราช 2511 มีข้อความตอนหนึ่งว่า

บ้านเมืองของเรามีอิสรภาพ และความร่มเย็นเป็นปกติสุขมาได้ ก็ เพราะสถาบันหลายอันรวมกันเป็นชาติไทย มีความมั่นคง และสมัคร สมานกลมเกลียวกันในสรรพกิจการงานทั้งปวง ข้าพเจ้าใคร่ขอให้ ทุกฝ่าย รักษาความสามัคคีพร้อมเพรียงกันไว้ ร่วมใจกันประกอบกรณีย กิจน้อยใหญ่ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพื่อความวัฒนาถาวรของประเทศ และความสมบูรณ์ของประชาราษฎร์สืบไป (มหามกุฏราชวิทยาลัย ใน พระบรมราชูปถัมภ์, 2517)

และในบางพระราชพิธี ก็มีคำกล่าวเกี่ยวกับความสามัคคีของข้าราชการด้วย เช่น พระราชพิธีรัชมิ่งคลาภิเษก ในรัชมิ่งคลาภิเษกชยาภิสฤดีคาถา มีข้อความตอนหนึ่งว่า

ขอเทวดานาพจงกำจัดสรรพอุบาทว์จัญไร สรรพทุกข์สรรพภัยให้สูญ ล้นทั่วไทย ธรณินทร์มีแต่ความร่มเย็นเป็นผาสุกยุคดิศธรรม ให้ไทยทำ หน้าที่สามัคคีกันมั่นคง ให้เสนานิกรทุกเหล่าดำรงในความสวามิภักดิ์ เป็นกำลังพิทักษ์รักษาแผ่นดินให้ราบคาบ มีสุรภาพกล้าหาญในการสู้ ศึกศัตรูเชิดชูความเป็นเอกราชให้ยืนยง ยังหมู่พระราชวงศ์เสวกา มาตย์ราชบริพาร ให้พร้อมพรักสมัครสมานโดยสมานฉันท์ ร่วมกาย ร่วมใจกันปฏิบัติราชกิจ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตกตัญญู เป็นกำลังค้ำ ชูพระราชอาณาจักรให้ธำรงมั่น (คณะอนุกรรมการฝ่ายติดตามและ ประเมินผล ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2531)

ความซื่อสัตย์สุจริตของข้าราชการ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ช่วยรักษา ความสงบภายในประเทศ ซึ่งจากการศึกษาพระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 พบ ว่ามีหลายพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์สุจริตของข้าราชการ เช่น

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในการประกาศพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้น จะอัญเชิญเทพเจ้าทั้งปวงมาร่วมเป็นสักขีพยานในการพระราชพิธี และช่วยกันคุ้มครองรักษาพระมหากษัตริย์ให้เจริญในสิริราชสมบัติ คุ้มครองราชวงศ์มนตรีอมาตย์ สมณชีพราหมณ์ ประชาชน ให้มีความสุข และขอให้เทพยดาผู้พิทักษ์พระมหากษัตริย์ ดลบันดาลให้เสนาพล สามัคคี สวามิภักดิ์ และ ให้พระราชวงศ์และเสนามาตย์สามัคคี ชื่อสัตย์สุจริต กตัญญู (ม.ร.ว.แสงสุริย์ ลดาวัลย์, 2526)

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา มีวัตถุประสงค์เพื่อกล่อมเกล่าจิตใจผู้มีหน้าที่ปฏิบัติราชการแผ่นดิน ให้ปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน (หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์, ม.ป.ป.) ดังจะเห็นได้จาก รายละเอียดของพระราชพิธีที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 หัวข้อ 2. ราษฎรมีความซื่อสัตย์สุจริต

เนื้อหาของพระราชพิธีฉัตรมงคล ก็เป็นการโน้มน้าวจิตใจให้ข้าราชการประพฤติดี ซื่อสัตย์ เนื่องจากในพระราชพิธีฉัตรมงคลนั้น มีการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า และมีพิธีถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า เพื่อถวายสัตย์ปฏิญาณจะรับใช้ชาติบ้านเมืองด้วยความซื่อสัตย์สุจริต (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2524)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทในด้านการป้องกันประเทศ โดยการเป็นกำลังใจให้ข้าราชการที่ทำหน้าที่ป้องกันประเทศ และโดยการสร้างสัมพันธไมตรีอันดีกับนานาประเทศ ซึ่งเป็นการป้องกันประเทศจากศัตรูภายนอก นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ยังมีบทบาทในด้านการป้องกันประเทศโดยการรักษาความสงบภายในอีก เช่น การเสริมสร้างความสามัคคีของข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ , การเสริมสร้างความสามัคคีระหว่างข้าราชการกับประชาชน และการโน้มน้าวจิตใจให้ข้าราชการซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ล้วนปรากฏในพระราชพิธีทั้งสิ้น

บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านศาสนา

สถาบันพระมหากษัตริย์กับศาสนาเป็นสถาบันที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ล้วนแต่มีที่มาจากศาสนา หน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็อิงอยู่กับหลักพุทธศาสนา สังคมไทยในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ได้อาศัยหลักศาสนาเป็นเครื่องส่งเสริมความชอบธรรมให้สถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น หลักธรรมราชา จักรวรรดิวัตร เป็นต้น และหลักศาสนาเหล่านี้ยังคงปรากฏอยู่ในสถาบันพระมหากษัตริย์สมัยปัจจุบันด้วย

พระราชพิธีของไทยส่วนใหญ่เกือบทุกพระราชพิธี จะต้องมีการประกอบพิธีทางศาสนาแทรกอยู่ด้วย บางพระราชพิธีก็เป็นพระราชพิธีทางศาสนาโดยตรง ซึ่งพระราชพิธีเหล่านี้มีส่วนช่วยในการธำรงรักษาประเพณีทางศาสนาของไทย และนอกจากนั้น ยังเป็นโอกาสที่ พระมหากษัตริย์กับประชาชนสามารถประกอบกิจกรรมทางศาสนา ร่วมกันอีกด้วย

จากการศึกษาพระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 ทั้งพระราชพิธีทางศาสนาโดยตรง และพระราชพิธีที่มีพิธีทางศาสนาเป็นส่วนประกอบ สามารถสรุปบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านศาสนาที่สำคัญได้ 2 ประการ คือ

1. พระมหากษัตริย์ทรงส่งเสริมและสนับสนุนการศาสนา
2. พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติตามหลักศาสนา

1. พระมหากษัตริย์ทรงส่งเสริมและสนับสนุนการศาสนา

นับเป็นความโชคดีของชาวไทย ที่พระมหากษัตริย์ของไทยทรงให้การสนับสนุนและส่งเสริมการศาสนาทุกศาสนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งประเทศไทย ตามธรรมเนียมและจารีตประเพณีทรงเป็นพุทธมามกะ และเป็นผู้อนุรักษ์ศาสนาที่ชุมชนในประเทศนับถือด้วย และรัฐบาลไทยทุกยุคทุกสมัย ได้เจริญรอยตามพระยุคลบาทแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เสรีภาพแก่ประชาชนที่จะนับถือศาสนาใด ๆ ก็ได้ และมีใช้ให้เสรีภาพทางศาสนาแก่ประชาชนเท่านั้น แต่ยังให้การอุปถัมภ์ศาสนา ที่ประชาชนนับถือตามความเหมาะสมอีกด้วย ในบรรดาสีทธิเสรีภาพหลายประการของประชาชนชาวไทย ซึ่งรัฐธรรมนูญทุกฉบับสืบเนื่องกันได้กำหนดไว้ สิทธิและเสรีภาพทางศาสนามักจะรวมอยู่ด้วยกันเสมอ มาตรา 25 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 กล่าวไว้ว่า

มาตรา 25 บุคคลย่อมมีสิทธิเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน (พิจิตร กุลละวณิชย์, 2530)

พระมหากษัตริย์ของไทย ทรงส่งเสริมและสนับสนุนการศาสนาในหลายวิธีด้วยกันแต่ที่ปรากฏชัดในพระราชพิธีนั้น สามารถแยกเป็น 2 ประเภทคือ

- 1.1 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศาสนูปถัมภก
- 1.2 พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินในงานพระราชพิธีทางศาสนาที่สำคัญ

1.1 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศาสนูปถัมภก

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ได้กำหนดบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ ดังนี้

มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก (จรรยา สุภาพ และ รุ่งพงษ์ ชัยนาม, 2527)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด ทรงรับเป็นองค์ประธานในพิธีของศาสนาทุกศาสนา ตามคำกราบบังคมทูลเชิญ ไม่ว่าจะเป็็นศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาคริสต์ หรือศาสนาอิสลาม และทรงเอาพระทัยใส่ในประเพณีทางศาสนาของทุกศาสนาอย่างทั่วถึง ทรงถือว่าการศาสนาแต่ละศาสนาย่อมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน ถ้าเกิดการขัดแย้งทางศาสนาขั้นที่ใด ก็จะเป็นสาเหตุหรือที่ก่อให้เกิดความไม่สงบสุขแก่คนในที่นั้นได้ นับได้ว่าเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกอย่างแท้จริง ซึ่งทำให้ประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ และประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาอื่น มีความสามัคคีกลมเกลียวกันได้

นอกจากนั้น การที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศาสนูปถัมภก อาจมีลักษณะได้หลายรูปแบบ เช่น การที่พระมหากษัตริย์พระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ ในโอกาสพระราชพิธีที่สำคัญ ได้แก่พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ. 2500) มีกระแสพระบรมราชโองการสถาปนาสมณศักดิ์ สมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏ และพระราชอาคณะชั้นมหิรัญบัฏ สัญญบัตร พัดยศไตร เครื่องยศ สมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ซึ่งรับพระราชทานสมณศักดิ์ใหม่ (ศรีพนม สิ่งทอง, 2505)

และพระราชพิธีเฉลิมพระชนมายุครบ 50 พรรษา ก็มีการพระราชทานสมณศักดิ์เช่นกัน จะเห็นได้ในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระสงฆ์ซึ่งดำรงในสมณคุณ มีอุปการะยิ่งแก่การพระศาสนา สมควรจะได้เลื่อนอิสริยยศฐานันดรในสมณศักดิ์สูงขึ้น บัดนี้จวบการมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ควรจะสถาปนาอิสริยยศพระสงฆ์ชั้นไว้ เพื่อจักได้บริหารพระศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นสืบไป" (เพลินพิศ ก่ำราญ, 2521)

และในพระมงคโลวิเสสภวา สมนเด็จพระสังฆราช (วาสนามหาเถร) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มีข้อความตอนหนึ่งว่า

และในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาในปี ซึ่งนับเป็นอุดมคติที่พระชนมายุครบ 50 พรรษา ... ก็ได้ทรงสถาปนาพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ผู้ทรงคุณสมบัตินำคุณประโยชน์แก่พุทธศาสนา ให้ดำรงสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพรราชาคณะ 2 รูป กับทรงตั้ง และเลื่อนสมณศักดิ์พระสงฆ์ผู้บริหารการพระศาสนาตามฐานานุกรมอีกจำนวนหนึ่ง นับว่าทรงปฏิบัติหน้าที่แห่งพระองค์ผู้เอกอัครศาสนูปถัมภก อันเหมาะสมกับกาลสมัย (เพลินพิศ ก่ำราญ, 2521)

นอกจากการพระราชทานสมณศักดิ์แล้ว การอุปสมบทนาคหลวงในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุปสมบทนาคหลวง ซึ่งเป็นพระราชพิธีประจำปี ก็ถือเป็นการส่งเสริมศาสนาได้เช่นกัน พระราชกุศลนี้เป็นพระราชประเพณีที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งตามระเบียบที่ถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ผู้ที่จะได้รับพระราชทานพระมหากุณาให้ทรงผนวชหรืออุปสมบทเป็นนาคหลวง ณ อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีดังนี้

- พระบรมวงศานุวงศ์
- ข้าราชการฝ่ายทหาร ตำรวจ ยศตั้งแต่พันเอก นาวาเอก นาวาอากาศเอก และพันตำรวจเอก
- ราชองครักษ์ประจำ นายตำรวจราชสำนัก เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยชั้นสัญญาบัตรที่ปฏิบัติหน้าที่ในราชสำนัก
- ข้าราชการฝ่ายพลเรือน ตั้งแต่ระดับ 7 ขึ้นไป
- ข้าราชการในพระองค์ตั้งแต่ระดับ 3 ซึ่งได้รับราชการสนองเบื้องพระยุคลบาทมาไม่น้อยกว่า 5 ปี

สำหรับข้าราชการฝ่ายทหาร ตำรวจ พลเรือน และข้าราชการในพระองค์ ที่เป็นราชตระกูลหรือราชินิกุล ที่มีฐานะเป็นข้าราชการสัญญาบัตร แม้จะมียศต่ำกว่าที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และบุคคลทั่วไป ถ้าทรงคุ้นเคย ก็อาจทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้อุปสมบทเป็นนาคหลวงได้

นอกจากนี้สามเณรที่สอบได้เปรียญ 9 ประโยคแล้ว เมื่ออายุครบที่จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานพระมหากุรุณาให้อุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วยทุกราย (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2524)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่าพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุปสมบทนาคหลวงนั้นเป็นการส่งเสริมศาสนาอย่างหนึ่ง เนื่องจากผู้อุปสมบทได้เรียนรู้หลักธรรม และได้ปฏิบัติตามหลักศาสนา นอกจากนี้พระราชพิธีนี้ยังส่งเสริมทั้งข้าราชการ, บุคคลทั่วไป และสามเณร ให้ได้รับการอุปสมบทอีกด้วย

นอกจากนี้ ในบางพระราชพิธีมีการส่งเสริมศาสนาที่เห็นได้ชัดอย่างเป็นรูปธรรม โดยจัดเป็นกิจกรรมทางศาสนา เช่น

พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 โปรดเกล้าฯ ให้มีการประกวดแต่งหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก พิมพ์พระราชทานในวันวิสาขบูชา และได้ถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

พระราชพิธีมหาเมฆเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ คณะอนุกรรมการฝ่ายศาสนาได้จัดกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ คือ

- สังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาไทย 45 เล่ม ภาษาบาลี 45 เล่ม
- อุปสมบทหมู่โดยเสด็จพระราชกุศลจำนวน 4,028 รูป ใน 66 จังหวัด พร้อมทั้งจัดทำยามถวาย
- บรรพชาและอุปสมบทพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อนจำนวน 85,479 รูป ใน 68 จังหวัด
- เชิญชวนองค์การศาสนาต่าง ๆ ร่วมกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติฯ และถวายพระพรตามธรรมเนียมพิธีกรรมในศาสนาของตน
- จัดพิมพ์หนังสือชุดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา 4 เรื่อง รวม 630,000 เล่ม คือ พระบรมราโชวาท 10,000 เล่ม ประมวลสารคดีธรรม 10,000 เล่ม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมี 60 เรื่องย่อย ๆ 10,000 เล่ม และทศพิธราชธรรม 10,000 เล่ม
- จัดพิมพ์หนังสือประมวลบทพระธรรมเทศนา 61 บท จำนวน 80,000 เล่ม เผยแพร่แก่วัดทั่วไป
- จัดพิมพ์หนังสือพระราชกรณียกิจในการทรงอุปถัมภ์ศาสนาต่างๆ จำนวน 4,000 เล่ม ศาสนาละ 1,000 เล่ม
- บูรณะเทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์) โดยก่อสร้างหอเวทยวิทยาาคม
- ส่งเสริมตกแต่งพุทธมณฑล

- ประกอบมงกุฎพิธีถวายพระราชกุศล และ ถวายชัยมงคล เชิญชวนประชาชนให้บำเพ็ญกุศลสมทานศีล พร้อมทั้งจัดพิมพ์คู่มือประกอบพิธีมงคลเป็นกรณีพิเศษ จำนวน 45,000 เล่ม ถวายวัดทั่วราชอาณาจักร
 - จัดทำโปสเตอร์ เชิญชวนประชาชนละเว้นอบายมุข ประพฤติปฏิบัติตามพระบรมราชาวาท 4 ประการ และดำเนินยัมพื้นฐาน 5 ประการ เผยแพร่แก่สถาบันการศึกษา วัด มูลนิธิ และสมาคมทั่วไป
- (คณะอนุกรรมการฝ่ายติดตามและประเมินผล ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2530)

พระราชพิธีรัชมิ่งคลาภิเษก คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติได้จัดงานถวายพระพรและเฉลิมพระเกียรติฯ ฝ่ายศาสนา ได้แก่

- พระสงฆ์พุทธศาสนาทุกวัดทั่วราชอาณาจักร เจริญชัยมงคลคาถา
- อุปสมบทผู้มีจิตศรัทธาถวายเป็นพระราชกุศล
- เปิดโอกาสให้ประมุขของศาสนาต่าง ๆ บำเพ็ญกุศลถวายตามธรรมเนียมพิธีกรรมในศาสนาของตน
- ให้ประชาชนสมทานศีลงดเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต
- ให้ประชาชนละเว้นอบายมุขทั่วราชอาณาจักร ในระหว่างวันพระราชพิธี

(คณะอนุกรรมการฝ่ายติดตามและประเมินผล ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2531)

ส่วนทางด้านศาสนาอื่น ๆ พระมหากษัตริย์ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงศาสนาทุกศาสนาที่มีอยู่ในพระราชอาณาจักร เช่น ศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นศาสนาที่มีคนไทยนับถือมากรองจากศาสนาพุทธ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ความสำคัญและอุปถัมภ์แก่กุฏ เช่น เมื่อวันที่เฉลิมพระชนมพรรษา พุทธศักราช 2507 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชปรารภแก่จุฬาราชมนตรีถึงการแปล

มหาคัมภีร์อัลกุรอานเป็นภาษาไทย เพื่อให้สังฆกรรมของศาสนาอิสลามได้เป็นที่เข้าใจกันตลอดทั่วไประหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวนหนึ่งหมื่นบาท เป็นค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์เผยแพร่ด้วย (เสริมเกียรติ วิจิตเวท, 2531) นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนศาสนาอิสลามในด้านอื่นๆ อีก เช่น การเสด็จพระราชดำเนินงานเมาลิดกลางในปีและสถานที่ต่าง ๆ , การพระราชทานรางวัลแก่โต๊ะครู และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และการพระราชทานโล่เกียรติคุณและเงินรางวัลแก่ผู้นำศาสนาอิสลาม (อิหม่าม) ในงานเมาลิดกลางแห่งประเทศไทย เป็นต้น (ชาลีอง วุฒิจันทร์ และ คณะกรรมการรวบรวมและเรียบเรียงพระราชกรณียกิจฯ, 2531)

ในด้านศาสนาคริสต์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงส่งเสริมและสนับสนุนเช่นเดียวกัน โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปในงานที่สำคัญ ๆ ทางศาสนาคริสต์ และนอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำริสในโอกาสที่เอกอัครราชทูตแห่งวาติกัน ประจำประเทศไทยคนแรกเข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชสาส์นตราตั้ง ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พุทธศักราช 2512 ตอนหนึ่งว่า

ข้าพเจ้าขอต้อนรับท่าน และ รู้สึกชื่นชมที่ท่านได้กล่าวถึงความพยายามร่วมกันที่จะสร้างไว้ซึ่งสันติภาพอันถาวร และ เสรีภาพของมนุษยชาติ ประเทศไทยได้ถือเป็นนโยบายเสมอมา ในการให้ประชาชนพลเมืองมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ชาวไทยทุกคนมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการเลือกนับถือศาสนาใด ๆ ตลอดทั้งการปฏิบัติบูชาตามความเชื่อถือของตนด้วย รัฐธรรมนูญของไทยก็ได้รับรองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวข้างต้น โดยประการฉะนี้ บรรดาผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ กันในประเทศไทย จึงมีชีวิตรอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุกมานานนับศตวรรษ

ข้าพเจ้าพอใจ ที่ท่านกล่าวยืนยันถึงความภาคดีและความร่วมมือ
 ของชาวคาทอลิกในประเทศไทย อีกทั้งความร่วมมือของท่านในอันที่
 จะส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทย ในการนี้ ขอให้ท่าน
 มั่นใจได้ว่า ท่านจะได้รับการสนับสนุนจากข้าพเจ้า และทางราช
 การไทย จะได้อำนวยความสะดวกและความช่วยเหลือทุกประการ
 เท่าที่จะกระทำได้ เพื่อให้สำเร็จผลในหน้าที่ของท่าน
 (ชาเลื่อง วุฒิจันทร์ และ คณะกรรมการรวบรวมและเรียบเรียงพระ
 ราชกรณียกิจฯ, 2531)

1.2 พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินในงานพระราชพิธี ทางศาสนาที่สำคัญ

ในจำนวนพระราชพิธีประจำปีปัจจุบัน มีอยู่ไม่น้อยที่เป็นพระราชพิธี
 ทางศาสนาโดยตรง และในบางพระราชพิธี ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่พระราชพิธีทาง
 ศาสนาโดยตรง แต่ส่วนใหญ่ก็มักจะมีพิธีทางศาสนาเป็นส่วนประกอบ แสดงให้
 เห็นว่าศาสนาเป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในพระราชพิธี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ทรงให้ความสำคัญกับ
 พระราชพิธีทางศาสนามาก บางพระราชพิธีก็เสด็จฯเป็นประจำทุกปี เว้นแต่ทรง
 มีพระราชกรณียกิจอื่นที่สำคัญ เช่น

พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช เนื่องจากพระสยามเทวาธิ
 ราช เป็นรูปสมมุติของเทพเจ้าผู้ทรงพิทักษ์รักษาสยามประเทศ ซึ่งมีความสำคัญ
 ในการคุ้มครอง พิทักษ์รักษาประเทศไทยให้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์ เหตุร้ายต่าง ๆ
 มาได้โดยตลอด ดังนั้น พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช จึงเป็นพระ
 ราชพิธีที่มีความสำคัญต่อชาติบ้านเมืองที่พระมหากษัตริย์จะต้องเสด็จเอง เว้น
 แต่ถ้าทรงมีพระราชกรณียกิจอย่างอื่น ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระ
 ราชวงศ์ผู้ใหญ่ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ (สำนักนายกรัฐมนตรี,
 2524)

พระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร ถือเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญที่พระมหากษัตริย์เสด็จฯเองทุกปี เว้นแต่จะมีความจำเป็นไม่อาจเสด็จได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์พระองค์อื่นเสด็จไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ เนื่องจากพระราชพิธีนี้มีขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ประเทศชาติและประชาชน ด้วยเหตุที่พระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากรนั้นเป็นที่เคารพบูชา มีความสำคัญ และผูกพันกับชาวไทยและเมืองไทยมาก

พระราชพิธีทางศาสนาบางพระราชพิธี ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จฯเป็นประจำทุกปี แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็โปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์ไปแทน เช่น

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา วันวิสาขบูชา เป็นวันนักขัตฤกษ์มงคลกาลที่สำคัญวันหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นวันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน

การพระราชกุศลวิสาขบูชาในรัชกาลปัจจุบันนั้น บางปีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จฯไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลด้วยพระองค์เอง บางปีก็โปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์ไปแทน ส่วนพระองค์เองเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามสถานที่สำคัญอื่นๆ เช่น ที่พระปฐมเจดีย์, พระธาตุนม, พระศรีมหาธาตุ เป็นต้น บางปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแปรพระราชฐานจะเสด็จไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ณ วัดใกล้พระราชฐานที่ประทับแรม การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ณ ปุชนียสถานสำคัญนั้น ถือเป็นกรณียกิจสำคัญร่วมกับประชาชนด้วย และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันวิสาขบูชาทุก ๆ แห่งที่เป็นปุชนียสถานที่สำคัญของชาติ ซึ่งทั้งหมดมี 16 แห่งด้วยกัน (หม่อมทิววงศ์วัลย์ศักดิ์, 2510 ; กรมศิลปากร, 2525)

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน การถวายผ้ากฐิน เป็นประเพณีใหญ่ของชาวไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และในปัจจุบันก็ได้ถือการทอดกฐินเป็นการบำเพ็ญกุศลที่สำคัญ ซึ่งทั้งสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า พระอัครมเหสี พระราชวงศ์ ตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั้งปวง ต่างก็ได้บำเพ็ญกุศลนั้นพร้อมเพรียงกัน

การถวายผ้าพระกฐิน ณ พระอารามหลวงนั้นตามราชประเพณีพระมหากษัตริย์เสด็จฯวัดหลวงทุกวัด แต่ในปัจจุบันวัดหลวงมีมาก พระมหากษัตริย์จะเสด็จวัดที่ใกล้เท่านั้น และโปรดเกล้าฯให้พระบรมวงศ์เสด็จแทนพระองค์ (กรมศิลปากร, 2525) และนอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินต้น* เป็นประจำทุกปี ซึ่งเป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลและเยี่ยมเยียนประชาชนด้วย การเสด็จฯไปถวายผ้าพระกฐินต้นที่วัดใดนั้นมีหลักเกณฑ์ คือ

1. เป็นวัดที่ยังไม่เคยเสด็จพระราชดำเนิน ถวายผ้าพระกฐินมาก่อน
 2. ประชาชนในท้องถิ่นมีความศรัทธาเลื่อมใสในวัดนั้นมาก
 3. ประชาชนในท้องถิ่นไม่ค่อยจะมีโอกาส ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไป จะได้มีโอกาสเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิดด้วย
- (หม่อมท้าววงศ์ถวัลย์ศีกดิ์, 2510)

* กฐินต้น คือ พระกฐินส่วนพระองค์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชศรัทธา เสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐิน ณ อารามราษฎร์เป็นการส่วนพระองค์

2. พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติตามหลักศาสนา

บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านศาสนาที่สำคัญ คือพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติตามหลักศาสนา

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติศาสนานั้น เป็นการช่วยให้ประชาชนเป็นคนดี มีศาสนาได้อย่างหนึ่ง เพราะการปฏิบัติศาสนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวย่อมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน และเมื่อประชาชนปฏิบัติตาม ก็จะทำให้ประชาชนผู้นับปฏิบัตินั้นเป็นคนดีด้วยโดยปริยาย การที่ประชาชนจะเป็นพลเมืองดีได้ จะต้องอาศัยหลักธรรมของศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาอยู่อย่างสม่ำเสมอ การปฏิบัติที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การที่พระองค์ทรงมีหลักธรรมในจิตใจ สำหรับหลักธรรมที่จัดว่าเป็นธรรมะสำหรับพระมหากษัตริย์ที่สำคัญ มีดังนี้

1. ทศพิธราชธรรม คือ ธรรมสำหรับพระราชา 10 ประการได้แก่ (1) ทาน การให้ (2) ศีล การตั้งสังวรรักษากาย วาจา ใจ ให้สะอาดปราศจากโทษ (3) ปริจจาค การสละบริจจาค (4) อาชชวะ ความซื่อตรง (5) มัททวะ ความอ่อนโยน (6) ตปะ การกำจัดความเกียจคร้าน และความขี้ขลาด (7) อักโกชะ ความไม่โกรธ (8) อวิหิงสา การไม่เบียดเบียนผู้อื่นตลอดถึงสัตว์ให้ได้ทุกขียาก (9) ชันติ ความอดทน (10) อวิโรธนะ การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากการที่ถูกต้องที่ควรที่ตรงและดำรงอาการคงที่ ไม่ให้วิการด้วยอำนาจยินดียินร้าย

2. จักรวรรดิวัตร คือ จริยวัตรแห่งพระราชาจักรพรรดิ 12 ประการ ได้แก่ (1) พระราชทานโอวาท และอนุเคราะห์บุคคลทั้งภายในทั้งภายนอก ไม่ปล่อยปละละเลย (2) ทรงผูกพระราชไมตรีกับนานาประเทศ (3) ทรง

สงเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์ (4) ทรงเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของบ้านเรือนทั้งปวง (5) ทรงสงเคราะห์ประชาราชนิยมชนบท (6) ทรงอุปการะสมณะผู้มีศีลประพฤติชอบ (7) ทรงจัดการรักษาฝูงเนื้อและนก (8) ทรงห้ามชนทั้งหลายไม่ให้ทำกิจการที่ไม่ชอบด้วยธรรม ชักนำให้ตั้งอยู่ในกุศลสุจริตส่วนชอบ ประกอบเลี้ยงชีพโดยทางธรรม (9) พระราชทานทรัพย์เจือจานผู้ขัดสน (10) เสด็จเข้าใกล้สมณะตรัสถามถึงบุญบาป กุศลอกุศล (11) ทรงห้ามจิตไม่ให้เกิดอธรรมราคะในที่อื่นไม่ควรถึง (12) ทรงห้ามจิตไม่ให้ปรารถนาลาภที่ไม่ควรจะได้

3. ผละ 5 คือกำลังของพระมหากษัตริย์ 5 ประการ ได้แก่ (1) ภายผละ กำลังผละกาย (2) โภคผละ กำลังโภคสมบัติ (3) อมัจฉผละ กำลังอมาศย์ คือข้าราชการ (4) อภิษัจฉผละ กำลังพระชาติสูง (5) ปัญญาผละ กำลังปัญญา

4. ราชสังคหะ หรือ สังคหัตถุ คือ พระราชจริยาวัตร อันเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์ยึดเหนี่ยวหัวใจประชาชน 5 ประการ ได้แก่ (1) สัสสมะชะ ความทรงพระปรีชาสามารถในการบำรุงรักษาอาหารผลาหาญ ให้บริบูรณ์ในพระราชอาณาเขต (2) ปุริสเมชะ ความทรงพระปรีชาสามารถในการสงเคราะห์บุรุษ คือสงเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้ประกอบพระราชกิจสนองพระเดชพระคุณ ทั้งฝ่ายทหาร ทั้งฝ่ายพลเรือน คือทุกฝ่าย (3) สัมมาปาสะ ความทรงพระปรีชาสามารถ ในอุบายเครื่องผูกคล้องหัวใจประชานิกให้นิยมยินดี คือทรงบำบัดทุกข์ความเดือดร้อน บำรุงให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ประชาชน และบ้านเมือง (4) วาจาเปยยะ คือตรัสพระวาจาอ่อนหวานควรดื่มไว้ในใจ ทำความเป็นที่รักให้เกิด การสงเคราะห์ 4 ประการนี้ เป็นอุบายให้เกิดสุขสมบัติ ดังที่เรียกว่า นิรคคหะ เป็นประการที่ 5 คือภาวะที่มณฑลราบคาบปราศจากโจรภัยทั้งปวง จนบ้านเรือนไม่ต้องลงลิ้มลงกลอน (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2530)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงยึดหลักธรรมต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ในจิตใจ ซึ่งเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวไทยทั้งปวง ดังจะเห็นได้จาก ความมีพระมหากรุณาธิคุณในการอภัยโทษแก่นักโทษในโอกาสพระราชพิธีต่าง ๆ หรือ การที่พระมหากษัตริย์ทรงมีเมตตาต่อประชาชน เช่น การพระราชทานทรัพย์ไปยังองค์กร คณะบุคคล และรายบุคคลหลายอาชีพหลายสาขา ไม่ว่าจะเป็นตำรวจ ทหารที่รักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ ประชาชนในถิ่นทุรกันดาร ผู้เจ็บไข้ได้ป่วย นักเรียนนักศึกษา แม้กระทั่งการช่วยเหลือการศพผู้ทำความดีไว้แก่ประเทศชาติ (ท.กล้วยไม้ ณ อยุธยา , 2530)

และในพระราชพิธีแรกนาขวัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีเมตตาต่อเกษตรกร โดยการพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้เกษตรกรผู้ชนะการประกวดผลผลิตข้าวสูงสุดของแต่ละภาค เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับพระราชทานรางวัล และประกาศนียบัตรจากพระหัตถ์ ณ พลับพลาบริเวณพิธีมณฑลท้องสนามหลวงเป็นประจำทุกปี (เสริมเกียรติ วิทิตเวท, 2531)

และนอกจากที่กล่าวไปแล้ว ยังมีคำกล่าวที่แสดงถึงการมีหลักธรรมในจิตใจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปรากฏในพระราชพิธีต่าง ๆ อีก เช่น พระราชพิธีเฉลิมพระชนมายุครบ 50 พรรษา ในคำถวายพระพรชัยมงคลของพลอากาศเอก หะริน หงสกุล ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ดำรงอยู่ในฐานะพระประมุขที่เลิศล้ำ ทรงยึดมั่นในพระบวรพุทธศาสนา ทั้งได้บรรพชาทรงผนวช นอกจากนี้จะทรงศึกษาทางปริยัติแล้ว ยังได้ทรงธรรมโดยเคร่งครัดมาจนบัดนี้ (เพลินพิศ ก่อราญ, 2521)

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ. 2512) ในคำกราบบังคมทูลของ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวถึงการยึดมั่นในหลักทศพิธราชธรรม ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า

ในสถานการณ์แวดล้อมทั้งมวลปัจจุบันนี้ ประเทศไทยคงดำรงมั่น พร้อมเกียรติภูมิ ก็โดยพระมหาบารมีคุ้มครองปกเกล้าปกกระหม่อม พระราชศรัทธาจารย์าวัตรสมตามทศพิธราชธรรมประเพณี อันทรง ประกอบเพื่อศกนิกรตลอดมานั้น ได้ขจัดทุกข์บำรุงสุขแผ่ความร่ม เย็นไปทั่วพระราชอาณาเขต (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2527)

และในคำกราบบังคมทูลของประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พลอากาศเอก หะริน หงสกุล ถวายพระพรชัยมงคลในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา (5 ธันวาคม 2521) ก็กล่าวถึงการปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรมว่า

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้ทรงพิสูจน์ให้เห็นโดยแจ่มชัดว่าจักรวรรดิ วัตร และทศพิธราชธรรมนั้น หาได้เป็นเพียงนิติประเพณี ในทาง ทฤษฎีที่นิยมเทศน์ ในมงคลวิเสสภษาเท่านั้นไม่ ใต้ฝ่าละอองธุลี พระบาทได้ทรงเป็นมหาราชที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมดังกล่าวทุกประ การ (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2527)

ส่วนในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา (5 ธ.ค. 2522) คำกราบบังคมทูลของ ผู้บัญชาการทหารบก (พลเอก เปรม ติณสูลานนท์) ในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตน และสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ประจำปี 2522 ก็กล่าวถึงหลักทศพิธราชธรรมเช่นเดียวกันว่า "เป็นที่ประจักษ์ แจ่มทั่วไป ทั้งในหมู่อาณาประชาราษฎร์ และนานาชาติแล้วว่าใต้ฝ่าละอองธุลี พระบาท ทรงเป็นพระประมุขที่เลิศล้ำ เพียบพร้อมไปด้วยทศพิธราชธรรมเป็นที่ เคารพรัก สักการะของอาณาประชาราษฎร์ทั้งมวล" (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2527)

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา(5 ธ.ค. 2521) ในคำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนพระบรมวงศานุวงศ์ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ได้กล่าวถึงการปฏิบัติธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 ว่า

การที่ประชาราษฎร์ไทยตลอดพระราชอาณาเขต แม้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกล มีความสวัสดี และได้รับความผาสุกร่มเย็นทั่วกันนั้น ด้วยเรามีแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ที่ทรงสถิตมั่นในธรรมปกเกล้าปกกระหม่อมอยู่ ธรรมที่ทรงสถิตมั่นอยู่นั้นมีมากประการ เพราะพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติอยู่ทุกอย่างย่อมประกอบด้วยธรรมทั้งนั้น อันเกิดจากพระราชหฤทัย อันเปี่ยมด้วยธรรมอย่างแท้จริง . . . ข้าพระพุทธเจ้า จึงขอพระราชทานยกธรรมเพียงสี่ประการที่ได้ทรงบำเพ็ญแล้วอย่างเต็มเปี่ยม . . . ธรรมะทั้งสี่ประการนั้นได้แก่ พรหมวิหารธรรม สำหรับผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน อันได้แก่ความเมตตารักใคร่ปรารถนา ให้ประชาราษฎร์อยู่เป็นสุข ความกรุณาสงสารปรารถนา ให้ประชาราษฎร์พ้นภัยพ้นทุกข์ ความยินดีในความสุขความเจริญของประชาราษฎร์ และความวางเฉยเป็นอุเบกขา ในกรณีที่ไม่พึงจะวิตกหวั่นไหวได้ทรงวางพระราชหฤทัยเป็นกลางเที่ยงตรงแน่วแน่ตลอดมา . . . ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงแผ่ธรรมทั้งสี่ประการนี้พระราชทานแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และประชาราษฎร์โดยเสมอหน้ามิได้มียกเว้น (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2527)

นอกจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จะปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาโดยการยึดหลักธรรมในจิตใจแล้ว พระองค์ยังปฏิบัติตามประเพณีของพุทธศาสนิกชนทั่วไปด้วย คือ การทรงผนวช ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามหลักพระ

พุทธศาสนาที่เห็นได้ชัดเจนนที่สุด นอกจากนั้นยังเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชาวไทยชาวพุทธทั้งปวงอีกด้วย และในการพระราชพิธีทรงผนวชนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานกระแสพระราชดำรัส แก่พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี และประชาชน ดังต่อไปนี้

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่พระบรมวงศานุวงศ์ องคมนตรี คณะรัฐมนตรี ตลอดจนคณะทูตานุทูตต่างประเทศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และบรรดาข้าราชการฝ่ายทหาร และพลเรือน ได้มาร่วมชุมนุมกันในมหาสมาคมนี้ จึงขอแถลงดำรัสที่จะบรรพชาอุปสมบทในพระศาสนาให้ทราบ

โดยที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของเรา ทั้งตามความศรัทธาเชื่อถือของข้าพเจ้าเอง ก็เห็นเป็นศาสนาที่ดีศาสนาหนึ่งเนื่องในสังฆธรรมคำสั่งสอนอันชอบด้วยเหตุผล ซึ่งเคยคิดอยู่ว่าถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจะได้บวชสักเวลาหนึ่งตามราชประเพณี จึงจักเป็นการ สอนองพระเดชพระคุณ พระราชูปถัมภ์ตามคตินิยมด้วย และนับแต่ข้าพเจ้าได้ครองราชย์สืบสันตติวงศ์ ต่อจากสมเด็จพระเชษฐาธิราชก็ล่วงมากกว่าสิบปีแล้ว เห็นว่าน่าจะได้เวลาที่ควรจะทำตามความตั้งใจไว้นั้นแล้วประการหนึ่ง อนึ่งการที่องค์สมเด็จพระสังฆราชหายพระประชวรมาได้ ในคราวประชวรครั้งหลังนี้ ก่อให้เกิดความปิติยินดีแก่ข้าพเจ้ายิ่งนัก ได้มาค่านึงว่า ถ้าในการอุปสมบทของข้าพเจ้าได้มีองค์สมเด็จพระสังฆราชเป็นพระอุปัชฌาย์แล้ว ก็จักเป็นที่แสดงออกมา ซึ่งความศรัทธาเคารพใน พระองค์ท่านของข้าพเจ้าได้อย่างเหมาะสมอีกประการหนึ่ง จึงตกลงจะบรรพชาในวันที่ 22 นี้ (ศรีพนม สิงห์ทอง, 2505)

และนอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังได้ทรงบำเพ็ญสังฆกิจขณะผนวชอีกด้วย กล่าวคือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงผนวชเรียบร้อยแล้ว ก็ได้ทรงร่วมสังฆกรรมประทับนั่งเป็นพระหัตถบาฬ ในพระราชพิธีทรงผนวชและอุปสมบท แก่พระภิกษุที่ผนวชและอุปสมบทเนื่องในการพระราชพิธีทรงผนวชครั้งนี้ ในวันที่ 24 ตุลาคม ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม คือ พระราชพิธีทรงผนวช หม่อมเจ้าวิมาวาทิตย์ รพีพัฒน์ , หม่อมเจ้าฐิติพันธ์ยุคล, หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ , และ อุปสมบท ร.อ.ประถม บุรณะศิริ และ นายสุรทิน บุณนาค โดยมีพระพรหมณี รองเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอุปัชฌาย์ (ศรีพนม สิंहทอง, 2505)

นอกจากทรงบำเพ็ญสังฆกิจตามบทบัญญัติธรรมแล้วพระภิกษุ "ภูมิพล" ยังได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังอารามต่าง ๆ เพื่อถวายนมัสการพระพุทธปฏิมากรสำคัญอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ พระอารามนั้น ๆ อีกหลายแห่ง เช่น วัดพระเชตุพน วัดราชบพิธ วัดราชประดิษฐ์ และวัดเบญจมบพิตร เป็นต้น (ศรีพนม สิंहทอง, 2505)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า พระมหากษัตริย์มีบทบาทหน้าที่ในด้านศาสนาอยู่มากมาย ทั้งในการส่งเสริมและสนับสนุนการศาสนา และการปฏิบัติตามหลักศาสนา บทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการศาสนา ได้แก่ การเป็นศาสนูปถัมภก , การพระราชทานสมณศักดิ์ , การอุปสมบทขนาดหลวง , การมีกิจกรรมทางศาสนาในพระราชพิธีต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้พระพระมหากษัตริย์ยังส่งเสริมและสนับสนุนการศาสนา โดยการเสด็จพระราชดำเนินในงานพระราชพิธีทางศาสนาอีกด้วย ส่วนการปฏิบัติตามหลักศาสนาที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด ก็คือการออกผนวช นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ยังปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาอีกด้วย

บทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านการพัฒนาประเทศ

บทบาทหน้าที่ในด้านการพัฒนาประเทศ เป็นบทบาทหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีบทบาทในด้านการพัฒนาประเทศ โดยผ่านทางโครงการตามพระราชดำริ และโครงการเฉลิมพระเกียรติ ที่จัดขึ้นในโอกาสพระราชพิธีต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น

โครงการของส่วนราชการและภาคเอกชนต่าง ๆ เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติฯ ต่อเนื่องมาเป็นระยะ ๆ ถึงวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 รวมทั้งสิ้น 276 โครงการ โดยแยกเป็น

- โครงการเฉลิมพระเกียรติฯ ในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2530 จำนวน 142 โครงการ
- โครงการเฉลิมพระเกียรติฯ ในวโรกาสพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 จำนวน 45 โครงการ
- โครงการเฉลิมพระเกียรติฯ ทั้ง 2 วโรกาส จำนวน 89 โครงการ (คณะอนุกรรมการฝ่ายติดตามและประเมินผล ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , 2530)

ซึ่งโครงการเฉลิมพระเกียรติฯ เหล่านี้ จะมี 2 ลักษณะ คือ

1. โครงการระยะสั้น ได้แก่พระราชพิธี หรือกิจกรรมอันจะส่งเสริมให้เกิดความพร้อมเพรียง มั่นคงแสดงพลังความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่ประชาชนของชาติ ซึ่งจะใช้เวลาดำเนินการแล้วเสร็จในช่วงสั้นๆ
2. โครงการระยะยาว ได้แก่โครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นถาวรวัตถุ ซึ่งจะใช้ประโยชน์สำหรับส่วนรวม มีระยะเวลาดำเนินการให้แล้วเสร็จในระยะยาวโดยความร่วมมือทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน

โครงการเฉลิมพระเกียรติฯ ที่เป็นโครงการระยะยาวนี้ เป็นโครงการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก เช่น โครงการก่อสร้างโรงเรียน , โครงการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ , โครงการจัดสร้างสวนพฤกษศาสตร์ , โครงการก่อสร้างสนามกีฬาและสวนสุขภาพ , โครงการจัดหาเครื่องมือแพทย์, โครงการปฏิรูปที่ดิน, โครงการธนาคารข้าวตามพระราชดำริ, โครงการถวายเป็นที่ดินสร้างวัดและถาวรวัตถุ เป็นต้น

จะเห็นว่าโครงการเฉลิมพระเกียรติฯ เหล่านี้ ล้วนก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น ด้านการเกษตร , การศึกษา, การแพทย์, การพัฒนาจิตใจ, การส่งเสริมสุขภาพของประชาชน เป็นต้น

นอกจากโครงการต่างๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว พระมหากษัตริย์ยังเสด็จไปเยี่ยมเยียนราษฎรตามถิ่นทุรกันดาร และทรงศึกษาถึงปัญหาของราษฎรด้วยพระองค์เอง ดังที่ปรากฏในพระธรรมเทศนา ทูลลภกถา เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ข้อความตอนหนึ่งว่า

ในปีหนึ่ง ๆ ทรงอุทิศเวลาไม่ต่ำกว่า 200 วันโดยประมาณ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรกิจการโครงการพัฒนาตามพระราชดำริในท้องที่ทุรกันดารทั่วทุกภาคของประเทศ ในการนี้ได้ทรงวางแผนพัฒนาเพื่อความเจริญก้าวหน้า และมั่นคงในสิ่งที่ดังกล่าวในทุกด้านอย่างสอดคล้อง มีการประสานประโยชน์และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (เพลินพิศ กัการณ, 2527)

และ ในคำกราบบังคมทูลพระกรุณาเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมมหาราชธิดาธิราชเจ้า ของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ในนามคณะรัฐมนตรี ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารตำรวจ พลเรือน และประชาราษฎร์ทุกหมู่เหล่า มีข้อความที่กล่าวถึงความมุ่งมั่นในการพัฒนา และนำความสำเร็จมาสู่ประเทศ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า

มีพระราชหฤทัยจำนงที่จะทรงพยายามยิ่งวิริยะให้บังเกิดแก่ประชาชน และบ้านเมือง จึงพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมราชวงศ์ สู้ทนลำบากตรากตรำพระวรกาย เสด็จเยี่ยมเยียนประชาชนทั่วทุกถิ่นแม้ในแดนศูรกันดาร เพื่อแนะนำส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชนในรูปของโครงการต่าง ๆ ตามพระราชดำริบ้าง พระราชประสงค์บ้าง อันเป็นการให้การศึกษา แก่ความยากจน และป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ พร้อมทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์เพื่อการเหล่านี้เป็นอันมาก ราษฎรทั้งหลายต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง" (เพลินพิศ กักรานู, 2527)

นอกจากนั้นพระราชกรณียกิจ ในการพัฒนาประเทศ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาวไทยทั้งปวง ดังที่มีปรากฏในพระราชพิธี ตัวอย่างเช่น พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา (5 ธ.ค.2521) ในคำกราบบังคมทูลของ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี

ในด้านการครองชีวิตของพี่น้องชาวไทยนั้น ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงถือเป็นพระราชภาระ ห่วงใยมิได้ขาด ทั้งได้ทรงวางพระราชกรณียกิจไว้เป็นประจำ โดยทรงถืองานเร่งรัดพัฒนาท้องถิ่นท่ามกลางเป็นสำคัญชั้นปฐม. . .ท้องถิ่นใดในราชอาณาจักรนี้ ไม่ว่าจะทรมาณ

แสนเข็ญในการสัญจรไปมาเพียงใด แม้ถิ่นที่รุกรันดารที่สุด ใต้ฝ่า
 ละองค์ฐลีพระบาทก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไป มิได้ทรงทอดยต่อ
 ความยากลำบาก เพื่อให้ได้เป็นที่ประจักษ์ด้วยพระองค์เอง ทั้งยัง
 ได้ทรงดำเนินการ ถึงขนาดเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของคนใน
 ท้องถิ่นห่างไกลหลายแห่ง (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2527)

และในคำกราบบังคมทูลของประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พลอากาศ
 เอก หะริน หงสกุล ถวายพระพรชัยมงคลในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
 ได้กล่าวถึงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจใน
 การพัฒนาประเทศอย่างจริงจังว่า "ปีหนึ่งมีเพียง 365 วัน แต่พระราชภารกิจ
 มีถึง 497 ครั้งใน 25 จังหวัด แม้จะทรงเหน็ดเหนื่อยและประชวรก็มีได้ทรง
 ทอดยกลับรับสั่งว่า "เป็นพระเจ้าแผ่นดินต้องเจ็บไม่ได้" "
 (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2527)

ส่วนในคำกราบบังคมทูลของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายก
 รัฐมนตรี พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา(5 ธ.ค. 2525) มีข้อความตอนหนึ่ง
 ว่า

พระราชกรณียกิจทั้งหลายจึงถึงพร้อมด้วยการพัฒนาทางด้านวัตถุ และ
 การพัฒนาทางด้านจิตใจ ในการพัฒนาทางวัตถุ ทรงมุ่งมั่นในเรื่อง
 พัฒนาที่ดินและแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์ทางการเกษตร และความสุข
 สมบูรณ์ของประชาชน ทรงส่งเสริมการประกอบอาชีพ และการ
 ศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความยากจน อีกทั้งป้องกันโรคภัยนานาที่เบียด
 เบียนนานัปการ ก็ยังได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อ
 โครงการต่าง ๆ นี้มีรู้สิ้นสุด (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2527)

และในคำถวายพระพรชัยมงคลของพลอากาศเอกหะริน หงสกุล ประธานรัฐสภา พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา (5 ธ.ค. 2524) ได้กล่าวถึง การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยต่อการพัฒนาประเทศ อย่างไม่ ย่อท้อต่อความยากลำบากว่า

ได้เอาพระราชหฤทัยสอดส่องทุกซอกซอญของพสกนิกร เสด็จแรมรอนไป ทั่วทุกจังหวัด เพื่อทรงบำบัดบรรเทาทุกข์จนถึงตัวราษฎร พุดกันง่าย ๆ ว่าทรงบริการจนถึงหัวกระไดบ้าน ตลอดเวลา 24 ชั่วโมง โดยมี ได้ทรงห่วงถึงภัยอันตรายและความลำบากส่วนพระองค์ แม้มิได้ทรง เสวย (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2527)

พระราชกรณียกิจในการพัฒนาประเทศ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัว เป็นบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่สำคัญมาก เพราะจะนำความเจริญ รุ่งเรืองมาสู่ประเทศ ซึ่งบทบาทเหล่านี้จะปรากฏในพระราชพิธี โดยการจัดเป็น โครงการเฉลิมพระเกียรติต่าง ๆ นอกจากนั้น บทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ในการพัฒนาประเทศ ยังสามารถพบได้ในคำกล่าวต่าง ๆ ในพระราชพิธีอีกด้วย

สรุป

ในบทนี้ได้ศึกษาบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในด้านต่างๆ ตามสมมุติฐานข้อ 1. (1.2, 1.3, 1.4) ว่า ในเนื้อหาและการประกอบ พิธีกรรมของพระราชพิธีในสมัยรัชกาลที่ 9 มีแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหา กษัตริย์ในด้านการป้องกันประเทศ, ด้านศาสนา และ ด้านการพัฒนาประเทศ ปรากฏอยู่

จากการศึกษา พบว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทในด้านการ
ป้องกันประเทศอยู่ 2 ประเด็นหลัก คือ

1. การป้องกันประเทศจากศัตรูภายนอก
2. การรักษาความสงบภายใน

ส่วนบทบาทหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านศาสนาที่สำคัญมี 2 ประการ
คือ

1. พระมหากษัตริย์ส่งเสริมและสนับสนุนการศาสนา
2. พระมหากษัตริย์ปฏิบัติตามหลักศาสนา

และพระมหากษัตริย์มีบทบาทหน้าที่ในด้านการพัฒนาประเทศ โดยผ่านโครงการ
ตามพระราชดำริ และโครงการเฉลิมพระเกียรติที่จัดขึ้นในโอกาสพระราชพิธี
ต่าง ๆ